

ДРАГАН ТУБИЋ

МАКСИМ БРАНКОВИЋ У „СРПСКОМ БИОГРАФСКОМ РЕЧНИКУ”

У Матици српској, најстаријој институцији културе, књижевности и науке код Срба, ради се национална енциклопедијска публикација и једна од капиталних публикација у области културе у Србији, *Српски биографски речник*. Ова специјализована енциклопедија садржи биографије, тј. најбитније податке о животима и делима знаменитих и истакнутих Срба, али садржи и животописе мање познатих или готово непознатих људи који су креирали и обликовали нашу националну историју. Такође, у *Речнику* су заступљене и биографије припадника других народа који су, било позитивно и стваралачки, или пак негативно и рушилачки, у знатнијој мери утицали на историјску судбину српског народа.

Овакве вишетомне публикације су код већине европских нација већ завршене. Стицај историјских околности хтео је да ми с овим послом окасимо, али то никако не потиरे неопходност и значај израде једне овакве едиције.

Иницијатива за покретање пројекта дата је у Матици српској још почетком седамдесетих година прошлог века, а заслуга за изношење ове идеје пред меродавне Матичине органе припада историчару проф. др Александру Форишковићу.

Током вишедеценијског рада на прикупљању података за *Речник* ексцерпирано је преко 1.000 публикација. Према пажљиво израђеним критеријумима формиран је Азбучник *Српског биографског речника* од око 25.000 личности из свих области људског деловања, и то од првих помена српског имена и утемељења српске државности у VIII веку, па до личности које су оствариле неко значајније животно дело закључно са 1945. годином. Све биографије пристигле у Редакцију прегледају редактор, уредници струка и епоха,

као и главни уредник. Невелики оперативни тим професионалних стручних сарадника који је ангажован на организацији израде ове енциклопедије успео је да од 2004. до 2015. године објави шест томова *Српског биографског речника*. Спрам прилика и навика које владају у нашем друштву и научној заједници, као и обима посла, овај темпо објављивања може се сматрати рекордним. Поменутих шест томова садрже преко 10.500 биографија, а резултати рада изложени су на више од 5.000 страница. На биографијама је радило преко 1.000 сарадника. Ниједан пројекат у Републици Србији није окупио овако велики број истраживача, међу којима су, сем оних са простора целе Србије, присутни и научници и стручњаци из иностранства. Импресиван број и квалитет аутора значајани су предуслови да се један овакав посао изведе на нивоу достојном Матице српске.

Српски биографски речник, који је академик Чедомир Попов методолошки врло ефектно и прецизно дефинисао као персоналну историју српског народа, по својој концепцији представља ризницу брижљиво истражених, документованих и критички проверених информација и важан је извор за упознавање наше и стране јавности са српском историјом и културом.

Биографију Ђорђа, односно Максима, Бранковића, деспота и београдског митрополита, за трећи том *Српског биографског речника* написао је др Сава Вуковић, епископ шумадијски. Преосвећени владика Сава био је један од најбољих познавалаца историје Српске православне цркве, поготово узимајући у обзир интелектуалце који делују и стварају у кругу ове значајне и уважене институције. Ђорђева биографија, заправо, представља прилагођен и у неколико детаља фактографски незнатно допуњен текст који је објављен у оквиру дела истог аутора, под насловом *Српски јерарси од IX до XX века*.

Својевремено донетом одлуком уредника епохе, академика Симе Ћирковића, и Уређивачког одбора, личности средњег века у *Српском биографском речнику* узбучаване су, уз неке мале изузетке, под својим именом, пошто су у то давно време српска презимена била неустаљена и није их увек могуће поуздано утврдити. С друге стране, у овом нашем случају дат је приоритет световном имену, па је у трећем тому под словом Ђ објављена биографија: Ђорђе (Максим) Бранковић. Како би се избегао потенцијални неспоразум, у петом тому под словом М налази се упутница Максим Бранковић, која читаоца упућује на место где се налази биографија ове личности, тј. на слово Ђ. Поред имена наведеног у поменутом облику (Ђорђе (Максим) Бранковић), у тзв. првом блоку налазе се и његове делатности (деспот, митрополит београдски), а потом

подаци о рођењу (Белградо код Удина, Италија, 1462) и подаци о смрти (ман. Крушедол, 18. I 1516).

Даље, у тексту саме биографије стоји да је Ђорђе био син слепог деспота Стефана Бранковића и Ангелине, ћерке албанског великаша Ђорђа Аријанита Комнина. Детињство је са родитељима провео у замку Београд (Белградо) у Фурланији, где је растао окружен православним монасима. После смрти Вука Гргуревића, на позив мађарског краља Матије Корвина са мајком и братом Јованом дошао је 1486. у Срем, где је постављен за српског деспота. У посед је добио градове Купиник, Беркасово и Сланкамен, као и места која су потпадала под те градове. Престоницу је поставио у граду Купинику, где је са мајком подигао цркву Св. Луке, у којој су положене мошти његовог оца. Следеће године Матија Корвин га је оженио Изабелом, рођаком мађарске краљице Беатриче из арагонско-напуљске династије. Брак није био дугог века и убрзо је растављен. Од 1493. био је деспот напореда са братом Јованом. Следеће године они су ратовали против славонског херцега Ловре, којем су преотели Сремску Митровицу. Као деспот помагао је обнову и одржавање православних цркава и манастира. Повељом коју је сам саставио обавезао се да ће са 500 златника годишње помагати манастир Св. Павла на Светој Гори. Између 1497. и 1499. закалуђерио се и узео монашко име Максим. У чин јерођакона и јеромонаха рукоположио га је софијски митрополит Калевит. На месту деспота остао је брат му Јован. После братовљеве смрти 1502. заједно са мајком и моштима брата и оца отишао је у Влашку, где га је збачени цариградски патријарх Нифон око 1505. хиротонисао за епископа. Током боравка у Влашкој утицао је на сређивање односа између влашког војводе Радула и молдавског војводе Богдана. Оснивање прве штампарије за штампање словенских црквених књига у Влашкој, у којој је радио монах Макарије из Црне Горе, везује се за његово име. Влашки војвода га је 1508. послао у дипломатску мисију у Будим, одакле је отишао у Срем и био именован за архиепископа и митрополита београдског. Са мајком, која се такође закалуђерила, а уз помоћ влашког војводе Јована Нагоја, подигао је манастир Благовештења пресвете Богородице (Крушедол) и ту сместио мошти свога оца и брата. После отварања његове гробнице око 1523. монаси манастира Крушедола прогласили су њега, његовог оца, брата и мајку за светитеље. Њихове мошти лежале су у Крушедолу до 1716, када су Турци спалили манастир. У пепелу су нађени само поједини делови ногу и руку, који се и данас чувају у манастирској ризници.

У Редакцији *Српског биографског речника* екцерпирањем података из разних публикација подаци о Ђорђу Бранковићу прона-

ђени су у преко тридесет библиографских јединица, а горепомену-та биографија написана је на основу следеће литературе: Алекса Ивић, *Историја Срба у Војводини*; Ђорђе Сп. Радојичић, „Хагиолошки прилози о последњим Бранковићима”, *Гласник ИДНС*; Константин Јиречек, *Историја Срба*, I–II; Ђорђе Сп. Радојичић, „Дед и унук”, *Летопис Матице српске*, год. 138, књ. 390, св. 5 (новембар 1962), 435–439; Душан Поповић, *Срби у Војводини*, I–II; *Српска православна црква 1219–1969. Споменница о аутокефалности*; Душан Кашић, *Српски манастири у Хрватској и Славонији*; *Историја српског народа*, IV/2 и III/1 и Сава [Вуковић], *Српски јерарси од IX до XX века*.

Овакав коначан облик биографија Ђорђа (Максима) Бранковића добила је у јуну 2007. године. Претходно је текст владике Саве припремио колега Бранислав Поповић, редакторски га је прегледала колегиница Татјана Пивнички Дринић, док су га уреднички анализирали академик Сима Ћирковић, уредник за средњи век и академик Чедомир Попов као главни уредник *Српског биографског речника*.

О Ђорђу се, наравно, у знатној мери говори и у биографијама личности за које је његова историјска појава нераскидиво везана, а то су његова мајка Ангелина, о којој је писао академик Сима Ћирковић, и брат Јован, чију биографију као аутор потписује академик Момчило Спремић. Оба ова текста су објављена у првом тому Речника. Свакако, он ће бити поменут и у животопису његовог оца Стефана, који ће бити публикован кроз неку годину у деветом тому.

Сматрамо да је овим својим местом у *Српском биографском речнику* Ђорђе (Максим) Бранковић добио дужну и од наше енциклопедистике сигурно заслужену пажњу. Иако би изнети текст можда могао бити проширен још понеким биографским детаљем и свакако богатији у свом научном апарату, најважнији аспекти динамичног и занимљивог животног пута Ђорђа Бранковића изнети су у складу с тренутним донетима историографије и на научно верификованим основама. Овим смо се на још један начин, скромно али достојно, одужили часној успомени на свете стремске Бранковиће.*

* Предавање поводом 500. годишњице смрти Ђорђа (Максима) Бранковића одржано у Матици српској, 15. новембра 2016. године.